

VERBALISERING VAN HET GETUIGENVERHOOR

Een onderzoek naar de uitvoeringsconsequenties van de voorgestelde eisen aan het proces-verbaal van getuigenverhoor in het concept-wetsvoorstel tot vaststelling van Boek 2 van het nieuwe Wetboek van Strafvordering

Laura Hamers, Rik Ceulen, Toine Spapens, m.m.v. Marc Groenhuijsen

Samenvatting

Samenvatting

Aanleiding tot het onderzoek

Het Wetboek van Strafvordering wordt momenteel gemoderniseerd en in het kader daarvan ligt thans het concept-wetsvoorstel voor tot vaststelling van Boek 2 van het nieuwe Wetboek van Strafvordering. Onderdeel daarvan is het stellen van nadere eisen aan de wijze waarop een getuigenverhoor dient te worden vastgelegd. De kern hiervan is dat de verklaring van de getuige zoveel mogelijk in diens eigen woorden wordt opgenomen en dat de vragen en antwoorden zo volledig mogelijk worden weergegeven. In de huidige praktijk wordt een deel van de getuigenverhoren reeds in deze vorm opgemaakt, maar voor een ander deel gebeurt dit in de vorm van een zogenaemde zakelijke weergave, waarbij de verbalisant een samenvatting maakt. Ook 'tussenvormen', waarbij bijvoorbeeld vanuit het perspectief van de verbalisant wordt geschreven, of verschillende stijlen in hetzelfde verbaal worden afgewisseld, komen voor. Door middel van het stellen van nadere vereisten aan de wijze van verbalisering, beoogt de wetgever de kwaliteit van het strafproces te vergroten. De vraag is echter welke praktische consequenties de beoogde wijziging heeft voor de werklast van verbalisanten en opsporingsinstanties, meer specifiek in welke mate ze tijdsintensiever zal zijn. Het voor u liggende rapport beantwoordt deze vraag. Het onderzoek werd uitgevoerd door Tilburg University, vakgroep Strafrecht, in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Onderzoeksvragen

In het onderzoek is nagegaan hoe, bij een representatieve steekproef van processen-verbaal van getuigenverhoor, thans wordt geverbaliseerd. Ten tweede is nagegaan hoe de voorgestelde vereisten praktisch moeten worden geïnterpreteerd. In de derde plaats is zo objectief mogelijk onderzocht welk verschil in tijdsbeslag het opmaken van een proces-verbaal dat voldoet aan de interpretatie van de gestelde eisen, met zich meebrengt. Tot slot is nagegaan of, naast de schriftelijke verslaglegging van het getuigenverhoor, het standaard auditief of audiovisueel opnemen van getuigenverhoren, theoretisch en praktisch toegevoegde waarde heeft.

Uitvoering van het onderzoek

Het onderzoek is gebaseerd op deskresearch, interviews met materiedeskundigen uit de wereld van de opsporing, de wetenschap en de advocatuur en onderzoek van processen-verbaal van getuigenverhoren. Deze verballen werden onderzocht bij de Nationale politie en de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD). Om te beginnen zijn 400 processen-verbaal van getuigenverhoor geselecteerd (waarvan 50 bij de FIOD) om na te gaan op welke wijze deze waren geverbaliseerd. Bij de politie is onderscheid gemaakt tussen 1) ZSM-zaken, 2) een categorie van High Impact Crimes (HIC), en onderzoeken betreffende ondermijning, milieu en mensenhandel, 3) onderzoeken die zijn uitgevoerd door Teams Grootschalige Opsporing (TGO's) en 4) aangiften. Aan de hand van de processen-verbaal is vervolgens een inschatting gemaakt van het verschil in tijd die het voldoen aan de voorgestelde wettelijke eisen, met zich mee zou brengen. Hiertoe hebben de onderzoekers 41 verballen die niet aan die voorgestelde eisen voldeden, herschreven. Op basis van het verschil in woorden en geschatte typsnelheid van verbalisanten, is daarna een inschatting gemaakt van het tijdsverschil.

Interpretatie van het concept-wetsvoorstel ten aanzien van de verbalisering van het getuigenverhoor
Het concept-wetsvoorstel formuleert nieuwe vereisten, maar vanzelfsprekend is nog geen jurisprudentie voorhanden die de bandbreedte van het kader bepaalt. Die interpretatie is vanzelfsprekend wezenlijk om te kunnen beoordelen wat de uitvoeringsconsequenties van het concept-wetsvoorstel zullen zijn. Daartoe is een analyse gemaakt van het concept-wetsvoorstel en is aan materiedeskundigen gevraagd hoe zij de vereisten praktisch vertalen. Professionals vatten het concept-wetsvoorstel zo op dat het proces-verbaal voortaan in vraag-antwoordvorm moet worden opgemaakt. Daarmee is echter niet gezegd dat alle vragen en antwoorden voortaan letterlijk (volledig verbatim) moeten worden weergegeven. Dat laatste is praktisch onmogelijk zonder dat het verhoor wordt opgenomen. De eis om het verhoor weer te geven in de woorden van de getuige wil in hun optiek niet zeggen dat deze niet mogen worden 'vertaald' in neutrale en lopende zinnen, zo lang ambtelijke frasen die duidelijk niet overeenkomen met wat de getuige heeft gezegd worden vermeden. De interpretatie die wordt gegeven in de Memorie van toelichting en die van de geïnterviewden is niet wezenlijk verschillend. De gestelde vragen dienen te worden weergegeven, maar bij het weergeven van de antwoorden behoudt de verbalisant de ruimte om een vorm van redactie toe te passen, zolang hij of zij de context van het verhoor goed weergeeft.

De huidige vorm van verslaglegging

De analyse van 400 processen-verbaal van getuigenverhoor laat zien dat uiteenlopende varianten in de praktijk voorkomen. Getuigenverhoren worden opgemaakt in de vorm van: een volledig letterlijke weergave (2%); in de vraag-antwoordvorm waarbij redactie is toegepast (25%); in de vorm van een zakelijke samenvatting vanuit het perspectief van de verbalisant (1%); vanuit het perspectief van de getuige (16%); een vorm waarin het verhoor

zakelijk wordt weergegeven, maar, voor zover valt na te gaan, wel in de eigen woorden van de getuige (38%); het afwisselen van stijlen in hetzelfde proces-verbaal, waarbij minder belangrijke delen worden samengevat en de cruciale delen in vraag-antwoordvorm worden geverbaliseerd (18%).

Gemiddeld voldoet daarmee 27% van de onderzochte processen-verbaal aan de voorgestelde nieuwe normen, zoals hiervoor geïnterpreteerd. Bij de FIOD is dat thans al bij nagenoeg alle onderzochte verbalen het geval, aangezien verbalisanten wordt aangeleerd deze in vraag-antwoordvorm op te maken. Bij de politie voldoet 17% van de verbalen aan de voorgestelde eisen. Het schrijven in ambtelijk jargon komt relatief weinig voor.

Een belangrijke constatering is dat verreweg de meeste processen-verbaal van getuigenverhoor slechts een tot enkele pagina's inhoudelijke tekst omvatten. Dit vloeit voort uit het feit dat veel getuigenverhoren kort zijn: de gemiddelde duur is 27 minuten, terwijl de helft van de verhoren 15 minuten of minder vergt. De zakelijke weergave treffen we vooral aan bij de kortdurende verhoren. De langere verhoren worden doorgaans al in vraag-antwoordvorm geverbaliseerd. Of die verslaglegging ook volledig weergeeft wat er in het verhoor ter sprake is gekomen, valt op basis van het onderzoek niet te zeggen.

Uitvoeringsconsequenties van het moeten voldoen aan de voorgestelde vereisten

De onderzoekers hebben uit de geanalyseerde verhoren van de politie die op dit moment niet voldeden aan de voorgestelde normen, random 41 verbalen geselecteerd en deze herschreven naar de vraag-antwoordvorm. Vervolgens is het verschil in woorden berekend. De uitkomst luidt dat de omvang van het proces-verbaal daarmee gemiddeld 4,8% toeneemt. In een aantal gevallen worden de processen-verbaal zelfs compacter wanneer de vragen en antwoorden letterlijk worden weergegeven. Laten we die weg en kijken we louter naar de verbalen waarbij het aantal woorden stijgt, dan bedraagt de toename 5,7%. Op basis van onderzoek naar de gemiddelde typsnelheid van mensen op een computertoetsenbord met muis, kan deze worden gesteld op 19–35 woorden per minuut. Het gemiddelde verschil in lengte tussen de oorspronkelijke en herschreven processen-verbaal bedraagt 23 woorden, hetgeen overeenkomt met een toename in tijd van 0,7–1,2 minuten per proces-verbaal. Wanneer alleen de processen-verbaal worden meegerekend waar het aantal woorden toeneemt, bedraagt de toename 42 woorden, ofwel een extra 1,2–2,2 minuten per verbaal.

Voorafgaand aan onze eigen analyse hebben wij tijdens interviews aan verhoorspecialisten van de Nationale politie gevraagd hoe zij de uitvoeringsconsequenties in tijd zouden inschatten. Hun schatting was dat dit een toename in tijd van 50 tot 100 procent met zich mee zou brengen. Dit zou neerkomen op 14–52 minuten extra per proces-verbaal. Wij hebben de specialisten daarna de bevindingen op basis van de herschreven processen-verbaal voorgelegd. Daaruit bleek dat hun referentiekader de langere verhoren betreft, waar zij zelf vooral mee te maken hebben. Het beeld dat in de praktijk de meeste getuigenverhoren kort duren, en dat dit de door ons gevonden uitkomsten mede verklaart, herkenden zij. Verhoorspecialisten die langere verbalen maken, zullen met een hogere werklast geconfronteerd worden, maar deze zal kleiner zijn dan de betrokkenen vooraf dachten.

Op nationaal niveau nam de politie, gemiddeld over 2016 en 2017 in totaal 190.647 getuigenverhoren af, waarvan een geschatte 83%, dat wil zeggen 158.237 processen-verbaal, anders opgemaakt had moeten worden. Wanneer we het extra tijdsbeslag per verbaal omrekenen naar de nationale cijfers en uitdrukken in fulltime equivalenten (fte), kunnen we constateren dat het op basis van de herschreven processen-verbaal gaat om een minimum van 1,45 en een maximum van 4,65 extra. Als we de meest extreme initiële inschatting van verhoorspecialisten als uitgangspunt nemen, namelijk dat het per proces-verbaal 52 minuten meer zou gaan kosten om het vast te leggen en daarbij de laagste typsnelheid aanhouden, komen we op 107,8 fte extra. Op het totale operationele personeelsbestand van de Nationale politie representeert deze extreemste inschatting een gemiddelde toename van de werklast met 0,2%. Daarbij moet, zoals al aangeduid, wel worden aangetekend dat de consequenties voor de werkdruk ongelijk verdeeld zullen zijn en dat ervoor moet worden gewaakt dat functionarissen die veel getuigenverhoren afnemen, met onevenredig veel extra werk geconfronteerd gaan worden.

Opnemen van processen-verbaal: wensen en aandachtspunten

De voorgestelde normen aan het schriftelijk vastleggen van het proces-verbaal van getuigenverhoor worden gezien als een stap voorwaarts. Rechtswetenschappers (juristen en rechtspsychologen) hebben in de loop der tijd in publicaties echter steeds ook fundamentele bezwaren tegen het schriftelijke proces-verbaal naar voren gebracht, die praktisch gesproken alleen met een geluids- of videopname kunnen worden weggenomen. Slechts dan valt immers exact na te gaan wat er is gezegd, hoe het is gezegd, en in welke context. Dit punt wordt eveneens, en algemeen, onderkend door de geïnterviewden. Zij verwachten dat opnemen in de (nabije) toekomst steeds eenvoudiger zal worden. Met name wanneer de techniek om audiobestanden geautomatiseerd om te zetten in geschreven tekst zich zodanig heeft ontwikkeld dat het opstellen van het proces-verbaal nog maar weinig tijd hoeft te kosten, zal opnemen zich tot nieuwe norm kunnen ontwikkelen. Het voerde in de context van het onderhavige onderzoek te ver om dit vraagstuk diepgaand te exploreren. Afgezien van de technische mogelijkheden, zal het zeker niet zo zijn dat een opgenomen verhoor het schriftelijke proces-verbaal

volledig kan vervangen. Dat zou de rechters onevenredig zwaar belasten. Ook wanneer er wordt opgenomen, zullen er dus eisen moeten worden gesteld aan de wijze van verbalisering. Bovendien is het de vraag welk probleem er moet worden opgelost: we hebben bijvoorbeeld geen zicht op hoe vaak er in de rechtszaal discussie ontstaat over de kwaliteit van een proces-verbaal van getuigenverhoor. Daarover zou tenminste duidelijkheid moeten zijn. Het is ook de vraag of opnemen wel toegevoegde waarde heeft bij de kortdurende verhoren waarin slechts enkele standaardvragen worden gesteld. Deze en andere aspecten zullen dan ook nader moeten worden onderzocht, alvorens wordt overwogen om opnemen te gaan verplichten.